





ଓରେଣ୍ଡାଙ୍ଗ  
ET CETERA

ୟୁକ୍ତବାନ ସାଇଟ  
ଅଲୋ ଓ ବିନମ୍ବ

კურბან საიდი

ალი და ნინო

Kurban Said

ALI UND NINO

გერმანულიდან თარგმნა მაია მირიანაშვილმა

© გამომცემლობა „დიოგენე“ 2002, 2016, 2019  
ყველა უფლება დაცულია

ISBN 978-9941-11-520-2

[www.diogene.ge](http://www.diogene.ge)

ბაქოს მეფის რუსეთის პუმანიტარული გიმნაზიის მესამე კლასში ორმოცი მოსწავლე ვიყავით: ოცდაათი მაჟმადიანი, ოთხი სომეხი, ორი პოლონელი, სამი სექტანტი და ერთი რუსი. ვისხედით და სულ-განაბულნი ვუსმენდით პროფესორ სანინის ნამბობს ჩვენი ქვეყნის უწვეულო გეოგრაფიულ მდებარეობაზე:

– ევროპის კონტინენტის ბუნებრივ საზღვრებს ჩრდილოეთით – ჩრდილო-ყინულოვანი ოკეანე, დასავლეთით – ატლანტის ოკეანე და სამხრეთით ხმელთაშუა ზღვა შეადგენენ. ევროპის აღმოსავლეთი საზღვარი რუსეთის იმპერიაში ურალის გასწვრივაა გადაჭიმული, კასპიის ზღვას კვეთს და შემდგომ ამიერკავკასიაზე გადის. აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ ზოგიერთი მეცნიერი კავკასიონის სამხრეთით განლაგებულ მხარეს აზიას მიაკუთვნებს, ზოგი კი თვლის, რომ ეს ქვეყანა თავისი კულტურული განვითარების თვალსაზრისით ევროპის ნაწილად შეიძლება ჩაითვალოს. ისე, ნაწილობრივ, ეს თქვენზეცაა დამოკიდებული, ბავშვებო, განვითარებულ ევროპას გსურთ მიეკუთვნებოდეთ, თუ ჩამორჩენილ აზიას? – თავმომწონედ გადმოგვხედა ოქრომკედით ნაქარგ მუნდირში გამონყობილმა პროფესორმა და თვითმაყოფილად ჩაიცინა. სუნთქვა შეგვეკრა, ამხელა პასუხისმგებლობა რომ დაგვაკისრეს. უკანა მერხიდან მეპ-მედ ჰაიდარმა ხელი აიწია და თქვა:

– ბატონო პროფესორო, ჩვენ ისევ აზიაში ყოფნა გვირჩევნია. კლასში ყურისწამლები სიცილი ატყდა. მეპმედ ჰაიდარი უკვე მეორე წელი იყო, მესამე კლასის მერხს ვერ გასცილებოდა და, როგორც ჩანს, მესამე წელსაც იგივე მოელოდა. და, თუკი ბაქო

კვლავაც აზიად დარჩენას ამჯობინებდა, სამინისტროს განკარგულების თანახმად, აზიური რუსეთის მკვიდრს იმდენ ხანს შეეძლო მჯდარიყო ერთ კლასში, რამდენსაც ინებებდა.

პროფესორმა სანინმა შუბლი შეიქმუხნა:

– მაშ შენ აზიაში დარჩენა გინდა? ეგებ გამოხვიდე და დაგვისაბუთო კიდეც, რატომ?

მთლად განითლებული მეჰქმედ ჰაიდარი პირდალებული იდგა და დუმდა. და იმ დროს, როცა ოთხი სომეხი, ორი პოლონელი და სამი სექტანტი მის გონებაშეზღუდულობაზე ხითხითებდა, ხელი მეც ავინიე და ჩემი მოსაზრება წარმოვთქვა:

– ბატონო პროფესორო, მეც აზიაში ვარჩევდი დარჩენას.

– ალი ხან შირვანშირ! შენცა? გამოდი და იქნებ შენ მაინც დაგვისაბუთო, რატომ? – პროფესორი, ალბათ, გულში თავჭედს იწყევ-ლიდა, ცხოვრებამ კავკასიას რომ მიაჯაჭვა.

– დიახაც, აზიაში. აქ თავს მშვენივრად ვგრძნობ.

– ისე როდისმე ნამდვილ ველურ აზიურ ქალაქში, მაგალითად, თეირანში თუ ყოფილხარ?

– რა თქმა უნდა, სწორედ გასულ ზაფხულს.

– მერე, ნახე იქ რამე ევროპული კულტურის დიდი მონაპოვ-რისმაგვარი, ვთქვათ, მანქანა?

– კი, როგორ არა, სხვათა შორის, კარგა მოზრდილები, ოცდაა-თადგილიანი, უფრო დიდებიც, – თან გარეუბნების ერთი ბოლოდან მეორეში დადიოდნენ.

– ეგ ხომ ავტობუსებია! რკინიგზა რომ არა აქვთ, იმიტომ და-დიან ეგრე. სწორედ ეგაა ჩამორჩენილობა. დაჯექი, შირვანშირ!

ყველა აზიელი თანხმობის ნიშნად გახარებული შემომცეკერო-და. პროფესორი სანინი სიმწრისაგან დუმდა. მისი მოვალეობა იყო, მოსწავლეები კარგ ევროპელებად გამოეზარდა.

– რომელიმეს გინახავთ ბერლინი? – იკითხა მან უცბად. რო-გორც ჩანს, უილბლო დღე გაუთენდა. აღმოჩნდა, რომ სექტანტი მაიკოვი ყოფილა იქ ბავშვობაში. ხმაურიანი რკინიგზის სადგურიც გაიხსენა, სადაც დედას ლორიანი პური უჭმევია.

ოცდაათივე მაპმადიანმა პირები დავალეთ, როცა მოულოდნელად სეიედ მუსტაფა წამოდგა და გარეთ გასვლა ითხოვა. ეტყობა, სიტყვა „ლორის“ ხსენებამ ცუდად იმოქმედა. ამით ბაქოს გეოგრაფიულ მდებარეობაზე დისკუსია შეწყდა.

ზარი დაირევა. პროფესორმა შვებით ამოისუნთქა და კლასი დატოვა. ჩვენც გარეთ გავცივდით. დიდი შესვენება იყო და სამი არჩევანი გვქონდა: ეზოში გავქცეულიყავით და რეალური გიმნაზიის მოსწავლეებთან გვეჩუბა, რახან იმათ ფორმებს ოქროს ღილები და კოკარდები ამშვენებდა მაშინ, როცა ჩვენ ვერცხლისას უნდა დავჯერებოდით; ან ხმამალლა აზერბაიჯანულად გველაპარაკა, თუმცა ეს სასტიკად გვეკრძალებოდა; ან კიდევ ქუჩაში გასულიყავით და იქიდან წმინდა თამარის სახელობის ლიცეუმის ეზოში გოგოების სანახავად შევპარულიყავით. მე ეს ვარჩიე. ბალში გოგოები დასეირნობდნენ, ცისფერი ფორმები ეცვათ თეთრი წინსაფრებით. ჩემმა ბიძაშვილმა აიშემ ხელი დამიქნია, ნინო ყიფიანთან ერთად ხელიხელჩაკიდებული მოდიოდა. ნინო მსოფლიოში ულამაზესი გოგო იყო. გოგოებს ჩვენს გაკვეთილზე მომხდარი ამბავი ვუამბე. მსოფლიოში ულამაზესმა ასულმა მსოფლიოში ულამაზესი ცხვირი აიძიუა და დასძინა:

— ალი ხან, რა სულელი ხარ. კიდევ კარგი, ღვთის მადლით, ევროპაში ვართ, თორემ, ნამდვილ აზიაში რომ ვცხოვრობდეთ, ჩემს ნახვას ვერასოდეს ელირსებოდი, ჩადრი მეხურებოდა.

გონს მოვეგო-გეოგრაფიის გაკვეთილზე წამოჭრილ პრობლემაზე მსოფლიოში ულამაზესმა ასულმა ამიხილა თვალი.

თავისუფალ დროს დალონებული დავეხეტებოდი ქალაქის ქუჩებში. ვაკევირდებოდი აქლემებს, ზღვას, ვფიქრობდი ევროპაზე, აზიაზე, ნინოს მშვენიერ თვალებზე და სევდა მეუფლებოდა. ზოგჯერ მათხოვრებს ფულს ვურიგებდი, მაგრამ ერთხელ ერთ უსიამოვნო მათხოვარს, რომელმაც მადლობის ნიშნად ხელზე კოცნა დამიპირა, შეშინებული გავექეცი, მერე კი ორი საათი დავეძებდი, ბოდიში მინდოდა მომეხადა. სინდისი მქენჯნიდა, გული რომ ვატკინე.

ეს ყველაფერი ხუთი წლის წინ იყო. ამ ხუთ წელიწადში უამრავი რამე მოხდა. სკოლაში ახალი დირექტორი მოვიდა. დასჯის

უცნაური მეთოდი შემოილო: მოსწავლეს საყელოში სწვდებოდა და მთელი ძალით ანჯღლევდა, რადგან გიმნაზიელისათვის სილის გაწვნა სასტიკად იკრძალებოდა. რელიგიის მასწავლებლის განმარტებით, ალაპმა ჩვენზე წყალობა მოილო, მაპმადიანებად რომ მოგვავლინა ამქვეყნად. ამ წლებში კლასში კიდევ ორი სომეხი და ერთი რუსი შემოგვემატა, ორი მაპმადიანი კი გამოგვაკლდა; ამათგან ერთი თექვსმეტი წლისა დაქორწინდა, მეორე კი სისხლის აღების ადათის მსხვერპლი გახდა. მე კი, ალი ხან შირვანშირი, ამ ხანებში სამჯერ ვიყავი დაღესტანში, ორჯერ – თბილისში, ერთხელ – კისლოვოდ-სკში, სპარსეთშიც ჩავედი ბიძასთან. ერთ წელს კი კინალამ კლასშიც ჩავრჩი, რადგან გერუნდიუმი ვერ გავარჩიე გერუნდიუმისაგან. ამის გამო მამაჩემს მოლასთან მისვლაც კი მოუხდა. იმან კი დაამშვიდა და აუხსნა, რომ მთელი ლათინური ცარიელი ილუზიაა. მერე მა-მაჩემმა თავისი თურქული, სპარსული თუ რუსული ყველა მედალი აისხა და დირქეჭორთან მივიდა. სკოლას ფიზიკის კაბინეტისათვის საჭირო მოწყობილობა აჩუქა. მეც, რაღა თქმა უნდა, გადამიყვანეს შემდეგ კლასში.

სკოლის შესასვლელში კედელზე გაკრული პლაკატი გიმნაზიე-ლებს დატენილი რევოლუციებით შესვლას უკრძალავდა. ქალაქში ტელეფონები შემოიტანეს, ორი კინოთეატრი გახსნეს. ნინო ყიფიანი კი ჩემთვის კვლავ მსოფლიოში ულამაზეს გოგოდ რჩებოდა.

ასე გავიდა ეს ხუთი წელი. ერთი კვირალა მაშორებდა გამოსაშვებ გამოცდებს და ყველაფერი დამთავრდებოდა. ვიჯექი სახლში, ჩემს ოთახში, კასპიის ზღვის სანაპიროსთან და ჩავკირკიტებდი უაზ-რო ლათინურის სახელმძღვანელოს. მშვენიერი ოთახი მქონდა. კედლებს ბუხარიდან და ისპაანიდან ჩამოტანილი ხალიჩები აშვენებდა, რომლებზეც მქსოველთა ფანტაზიის მიხედვით სხვადასხვაგვარად იყო ასახული ტყეები, მდინარეები, ბალები – ამას საქმეში ჩაუხედავი ვერ ჩასწვდებოდა, მაგრამ პროფესიონალისათვის, მართლაც რომ საუცხოო რამ გახლდათ. ამ ნაზი ფერების შესაქმნელად ბალახებს შორეულ უდაბნოში, ველურ ეკლიან ბუჩქებში აგროვებდნენ ქალები. თავისი გამხდარი თითებით შიგ იდუმალ სურნელს აქსოვდნენ. ერ-

თი ხალიჩის დასრულებას წლები სჭირდებოდა და ის მერე კედლებს აშვენებდა, როგორც საიდუმლოებით აღსავსე სანატორო სცენებისა თუ ბრძოლების სიმბოლო. ზოგჯერ ამგვარ ხალიჩას კიდეში ორ-ნამენტებით ამოქსოვილი ფირდოუსის ლექსი ან საადის რომელიმე ბრძნული გამონათქვამიც ახლდა. ეს უამრავი ხალიჩა აბნელებდა ოთახს. შეგ ერთი დაბალი დივანი და სადაფით მოპირკეთებული ორი პატარა ტაბურეტი იდგა. აქეთ-იქით უამრავი რბილი ბალიში ეწყო და მათ შორის უნესრიგოდ მიყრილ-მოყრილი დასავლური ცოდნის წიგნები მოჩანდა: ფიზიკის, ლათინურის, ტრიგონომეტრიის – მთელი ეს სულელური ნაბოდვარი, ურნმუნოებმა რომ მოიგონეს თავისი ბარბაროსობის მისაჩემალად. წიგნი დავხურე, ოთახიდან ვერანდის გავლით ბანზე გავედი. აქედან ჩემი სამყარო მოჩანდა: ძველი ქალაქის ციხე-სიმაგრის განიერი კედელი, სასახლის ნაგრევები არაბული ნარწერით. ქუჩაში აქლემები დაზოზინებდნენ, ისე ნაზად მიირხეოდნენ, მოფერება მოგინდებოდა. წინ ქალწულის კოშკი აღმართულიყო, რომლის მიღმაც, შორს, ტყვიისფერი უკიდეგანო კასპიის ზღვა გადაშლილიყო, ზურგს უკან კი – თვალუნვდენელი უდაბნო: კლდეები, ქვიშა, მშვიდი და წყნარი, შეუდარებელი, სამყაროს უმშვენიერესი ლანდშაფტი.

მდუმარედ ვიკეექი ბანზე. რაში მჭირდებოდა სხვისი ქალაქები, სხვა სახურავები და სხვა ბუნება. ჩემი ზღვა, ჩემი ქვიშიანი სანაპირო, ეს უძველესი ქალაქი, ხმაურიანი ხალხი მიყვარდა. აქ აუარება ხალხი ჩამოდიოდა. ისინი ნავთობს ეძებდნენ, მდიდრდებოდნენ და ისევ უკან ბრუნდებოდნენ, რადგან მათ უდაბნო არ უყვარდათ.

მოსამსახურემ ჩაი შემოიტანა. შევექცეოდი და თან გამოსაშვებ გამოცდაზე ვფიქრობდი. გულსატკენი იყო სკოლასთან განშორება. იმედი მქონდა, ჩავაბარებდი. თუ ჩავრჩებოდი, დიდი უბედურება არც ეს იქნებოდა. ამაზე ჩვენი კუთხის გლეხები იტყოდნენ, ცოდნის კერასთან განშორება უმძიმსო. ისე მართლაც მიმძიმდა სკოლასთან, ვერცხლისფერლილებიან, სამხრეებითა და კოკარდით დამშვენებულ,

მართლაც საოცრად ელეგანტურ ფორმასთან განშორება. სამოქალაქო ტანსაცმელი თითქმის არც მცმია. ერთი ზაფხულიც, და მერე, დიახ, მერე მოსკოვში გავემგზავრები, ლაზარევის ინსტიტუტში აღმოსავლური ენების ფაკულტეტზე. მე თვითონ გადავწყვიტე ასე. რუსებთან მართლაც მექნებოდა უპირატესობა, რადგან ის, რაც მათ ეძნელებათ, ჩემთვის უადვილესია. ამას გარდა, ლაზარევის ინსტიტუტს ძალიან ლამაზი ფორმა აქვს: წითელი პიჯაკი ოქროსფერი საყელოთი, ვინრო მოოქროვილი ხმალი და ტყავის ხელთათმანები. თუ გინდა, რუსები პატივისცემით მოგეპყრან, ფორმა აუცილებლად უნდა ატარო. მეც მეტი რაღა დამრჩენია, უნდა მეცვას, რადგან თუ რუსები პატივს არ მომაგებენ, არც ნინო ჩამთვლის კაცად. ეს კი რას მარგებს? მე ხომ ნინოს ცოლად შერთვა მინდა, მერე რა, რომ ქრისტიანია! ქართველ ქალზე მშვენიერი დედამიწის ზურგზე არავინ მეგულება. თუ უარს მეტყვის, შევარჩევ რამდენიმე კუნთმაგარ ბიჭს და სპარსეთით თეირანისკენ გავიტაცებ. მერე რაღას იზამს, გამოსავალი რომ აღარ ექნება?

ცხოვრება ჩვენი სახლის ბანიდან ლამაზი და იოლი ჩანდა.

„დროა“ – მხარზე მოსამსახურის ხელის შეხებამ ოცნებებისაგან გამომაფხიზლა. მართლაც დრო იყო. პორიზონტზე, კუნძულ ნარგინის უკან, გემი მოჩანდა. და თუ კაცი ქაღალდის ფურცელს დაუჯერებდა, სახელმწიფო ფოსტის მოხელემ შინ რომ მოგვიტანა, ამ გემზე ბიძაჩემი უნდა ყოფილიყო, თავისი სამი ცოლითა და ორი საჭურისით. ბიძაჩემს უნდა დავხვედროდი. კიბე ნაჩქარევად ჩავირბინე. ხმაურიან ნაცსადგურთან მანქანით მივედი. ბიძაჩემი სპარსეთში დიდად დაფასებული პიროვნება იყო. შაჰმა ნასრ ედღინმა მას „ასად ოდ-დავლეს“ – „იმპერიის ლომის“ ტიტული მიანიჭა და არავის ჰქონდა მისი სხვაგვარად მოხსენიების უფლება. ჰყავდა სამი ცოლი, უამრავი მსახური, თეირანში სასახლე ჰქონდა და დიდი მამულები – მაზანდარანში. ბაქოში ერთ-ერთი ცოლის, თვრამეტი წლის ზეინაბის გამო ჩამოდიოდა.

ბიძაჩემს ის სხვა ცოლებისაგან გამორჩეულად უყვარდა. შვილი არ უჩნდებოდა, არადა სწორედ მისგან უნდოდა შვილის ყოლა. ამ

მიზნით გაემგზავრა ჰამადანშიც, სადაც შუაგულ უდაბნოში წითელი აგურებით ნაშენი იღუმალთვალებიანი ლომის ქანდაკება იდგა. ეს ქანდაკება უკვე კარგა ხნის მივიწყებულმა უძველესი დროის მეფეებმა ააგეს. საუკუნეებია, ქედს იხრიან ამ ქანდაკებასთან ქალები, მის მძლავრ ასოს კოცნიან და იმედოვნებენ, რომ დედობისა და შვილის შეძენის სიხარულს ეზიარებიან. მაგრამ საბრალო ზეინაბს ვერც ლომმა, ვერც ქარბალელი დერვიშის თილისმამ, ვერც მაშ-ჰადელ ბრძენთა შელოცვებმა და ვერც ყოველგვარ სასიყვარულო საქმეებში გამოცდილი თეირანელი ქალების იდუმალმა ხელოვნებამ ვერ უშველა. ახლა ბაქოშიც იმიტომ ჩამოდიოდნენ, რომ ადგილობრივმა სიბრძნემ ვერ გაჭრა და უნდოდათ, დასავლელი ექიმების გამოცდილებაც ეცადათ. საბრალო ბიძაჩემი! თავისი ორი ცოლიც თან უნდა ხლებოდა. ადათი ასე მოითხოვდა: „შეგიძლია, ერთი, ორი, სამი და ოთხი ცოლიც იყოლიო, თუკი მათ თანაბარი უფლებები ექნებათ.“ თანაბარ უფლებებში კი იგულისხმებოდა – დანარჩენებსაც ისე მოეპყარი, როგორც ერთს; აი, თუნდაც, ბაქოში ერთად გამგზავრება ავილოთ.

თუმცა, იმავე ადათების მიხედვით, ამ ყველაფერთან არაფერი მესაქმება. ცოლები ხომ მხოლოდ და მხოლოდ ანდარუნს, სახლის შინაგანანებას მიეკუთვნებიან. კარგად აღზრდილი კაცი სხვის ცოლს არც უნდა მიესალმოს და არც ქმარს უნდა ჰყითხოს რამე მის შესახებ. ცოლები თავიანთი ქმრების აჩრდილები არიან და ამ ჩრდილში ხშირად შეიძლება კარგადაც კი გრძნობენ თავს. ჩვენში გავრცელებული ანდაზისა არ იყოს, ქალს ქათამზე მეტი ჭკუა არც მოეკითხება, უჭკუო არსება კი გვერდით უნდა იყოლიო და თვალ-ყური ადევნო, თორემ თავის თავსაც უბედურებას მოსწევს და სხვასაცო. ჩემი აზრით, მართლაც ბრძნული ნათქვამია.

პატარა გემი ნავმისადგომს მოუახლოვდა. მხარბეჭიანმა, თმაგაბურძგნულმა მეზღვაურებმა კიბე მიადგეს. უამრავი მგზავრი ჩამოვიდა: რუსი, სომეხი, ებრაელი. ისე ჩქარობდნენ, თითქოს ყოველ წამს ითვლიდნენ, ვინ უფრო ადრე დაადგამდა დედამიწაზე ფეხს. ბიძაჩემი ჯერ არსად ჩანდა. „სიჩქარე ეშმაკისაა“ – იტყოდა ხოლ-

მე. მხოლოდ მაშინ, როცა ყველა მგზავრმა დატოვა გემი, „იმპერიის ლომიც“ გამოჩნდა, მთელი თავისი ბრწყინვალებით: აბრეშუმის ლაცკანებიანი სერთუკი ეცვა, თავზე პატარა შავი ბოხოს ეხურა, ფეხთ ქოშები ემოსა, ჭეშმარიტი სარწმუნოებისათვის წამებული ჰუსაინის პატივსაცემად წვერიც და ფრჩხილებიც ინით შეეღება. პატარა, დაღლილი თვალები ჰქონდა. დინჯი ნაბიჯებით მოდიოდა. უკან აშეკარად აღელვებული, თავით ფეხამდე შავებით მოსილი ცოლები მოჰყვებოდნენ. სულ ბოლოს კი ორი საჭურისი მოსდევდა. ერთ მათგანს განსხავლული, გამოფიტული ხვლიკის სახე ჰქონდა, მეორეს კი – ამაყი და გასიებული. ეს უკანასკნელი მისი აღმატებულების მცველები იყვნენ.

ბიძაჩემი კიბეზე ნელ-ნელა დაეშვა. გადავეხვიე და პატივისცემით მარცხენა მხარზე ვეამბორე, თუმცა ქუჩაში ეს აუცილებელი არც იყო. ცოლებისათვის თვალიც არ შემივლია. მანქანაში ჩავსხედით. პარამხანა და მსახურები დახურული ეტლით უკან მოგვყვებოდნენ. ბიძაჩემის პატივსაცემად პრომენადას გარს შემოვუარეთ. იქ ნინო იდგა და მომღიმარი თვალებით შემოგვცეროდა.

ბიძაჩემმა წვერზე ხელი ჩამოისვა და მეითხა:

– ახალი რა არის ქალაქში?

– განსაკუთრებული არაფერი. – მოვალეობა მკარნახობდა, ჯერ უმნიშვნელოთი დამეწყო და მერე გადავსულიყავი მნიშვნელოვანზე.

– გასულ კვირას დადაშ ბეგმა ახუნდ ზადე ქალაქში დაბრუნებისთანავე მოკლა. არადა, უკვე რვა წელი იყო გასული, რაც ახუნდ ზადემ დადაშ ბეგს ცოლი წაართვა. ახლა დადაშ ბეგს პოლიცია ეძებს, მაგრამ ვერ პოლობს. თუმცა ყველამ იცის, რომ სოფელ მარდაკიანშია. ჭკვიანი ადამიანები ამბობენ, დადაშ ბეგმა სამართალი აღასრულაო.

ბიძაჩემმა თავი დამიკრა თანხმობის ნიშნად.

– კიდევ რა იცი ახალი?

– ბიბი-აიბატში რუსებმა აუარებელი ნავთობი აღმოაჩინეს. ნობელმა უზარმაზარი გერმანული მანქანა შემოიტანა, რომ ზღვის პატარა ნაწილი მიწით ამოავსოს და ნავთობი ამოტუმბოს.

გაოგნებულმა ბიძაჩემმა თავი გადააქნია და ჩაიბუტბუტა: „ალაპ, ალაპ!“

– ჩვენთან, შინ, ღვთის წყალობით, ყველაფერი წესრიგშია, – განვაგრძობდი მე. – მომავალ კვირას ცოდნის სახლს ვამთავრებ.

განუწყვეტლივ ვლაპარაკობდი და მოხუციც დაფიქრებული მისმენდა. სახლს რომ ვუახლოვდებოდით, მაშინდა ვუთხარი სასხვათაშორისოდ, თან გვერდზე გავიხედე:

– რუსეთიდან ქალაქში ცნობილი ექიმია ჩამოსული. როგორც ხალხი ამბობს, ძალიან გამოცდილი უნდა იყოს. ადამიანს სახეზე ატყობს წარსულს, აწმყოს და მომავალს.

ბიძაჩემი ნახევრად მოჭუტული თვალებით მისმენდა, მერე კი ყასიდი გულგრილობით იმ ბრძენი ექიმის სახელი მკითხა. მივხვდი, ჩემი ქცევით კმაყოფილი დარჩა, რადგან ჩვენში ეს კარგ ჩვევად და წესიერ აღზრდად ითვლებოდა.

ჩვენი სახლის ბრტყელ, ქარისგან დაცულ ბანზე გაფენილ ყარაბაღულ ხალიჩაზე ფეხმორთხმულნი ვისხედით მამაჩემი, ბიძაჩემი და მე. უკან ფარნებით ხელში მსახურები იდგნენ. ძალიან ცხელოდა. წინ კი მადის აღმძვრელი აღმოსავლური ნუგბარი კერძების მთელი წყება ენყო: თაფლის ნამცხვარი, დაშაქრული ხილი, შამფურზე აგებული ცხერის ხორცი, ქათამი ბრინჯით და ქიშმიშით.

როგორც ყოველთვის, ახლაც აღფრთოვანებული ვიყავი მამაჩემისა და ბიძაჩემის მოხერხებულობით. მარცხენა ხელს არც კი ხმარობდნენ, ისე მოატეხდნენ ლავაშს, დაახვევდნენ, ამოავსებდნენ ხორცით და მადიანად შეექცეოდნენ. მთელი გრაციოზულობით ჩაყოფდნენ მარჯვენა ხელს ცხიმიან ფლავში, რომელსაც ჯერ კიდევ ასდიოდა ოხშივარი და ისე ჭამდნენ სამი თითით, ერთი მარცვალიც არ უვარდებოდათ.

რუსები კი თავისი ჭამა-სმის ხელოვნებით ტრაბახობენ. არადა, დანა-ჩანგალს ხომ ყველაზე სულელიც კი ერთ თვეში გაართმევს თავს. მეც მშვენივრად ვემარობდი დანა-ჩანგალს და ევროპული სუფრის ყველა წესს ვფლობდი მაშინ, როცა თვრამეტი წლისაც ისე დახვენილად ვერ ვჭამდი თითებით, როგორც ბიძაჩემი და მამაჩემი. გასაოცარი იყო, მაგრამ ისინი სამი თითით აღმოსავლურ კერძებს ისე მიირთმევდნენ, რომ ხელისგულებიც კი არ ესვრებოდათ. ჩვენი ჭამის წესებს ნინო ბარბაროსულს უწოდებდა. ვერაფრით ვერ წარმოედგინა, როგორ ვიჯექი ხალიჩაზე და როგორ ვჭამდი ხელით. თუმცა ერთი რამე ავიწყდებოდა: მამამისიც, ალბათ, ოცი წლისა იქნებოდა, ჩანგალი პირველად რომ აიღო ხელში.

ჭამის შემდეგ ხელები დაგიპანეთ. ბიძაჩემმა ერთხანს ილოცა. მსახურებმა კერძები აალაგეს, პატარა ფინჯვებით მუქი ჩაი შემოიტანეს და, როგორც ძველად იტყვიდნენ, კარგ ჭამას კარგი საუბარი მოსდევსო, ბიძაჩემმა ძველი ამბების გახსენება დაიწყო. მამაჩემი შიგადაშიგ თუ ჩაურთავდა ერთ-ორ სიტყვას, მე კი ვდუმდი. წესი მოითხოვდა ასე. მხოლოდ ბიძაჩემი ლაპარაკობდა. ყოველთვის ასე იყო, როცა ბაქოში ჩამოდიოდა ხოლმე. შაჳ ნასრ ედ-დინის დროს იხსენებდა, რომლის კარზეც მან მნიშვნელოვანი, თუმცა ჩემთვის გაურკვეველი როლი შეასრულა.

„პატივი მქონდა, ოცდაათ წელიწადს დედოფლისა და მეფის გვერდით ერთ ხალიჩაზე ვმჯდარიყავი. სამჯერ ვახლდი მის უდიდებულესობას საზღვარგარეთ. ალბათ ჩემზე უკეთ ურნმუნოთა სამყაროს არავინ იცნობს. ბევრი რამ ვნახე კაიზერის სასახლეებში, ჩვენი დროის ცნობილი ქრისტიანები გავიცანი. უცნაურია მათი სამყარო. მაგრამ ყველაზე უცნაური კი ისაა, როგორ ეპყრობიან ისინი ქალებს. მეფისა და კაიზერის ცოლები ყველას თვალწინ თითქმის შიშვლები დადიან და ეს არავის აღელვებს. ალბათ ქრისტიანები ნამდვილი მამაკაცები არ არიან, ან იქნებ რამე სხვა მიზეზიც კი არსებობს. ღმერთმა უწყის, არადა, ურნმუნობი შეიძლება ზოგჯერ უმნიშვნელო რამემაც კი ააღელვოს. ერთხელ მისი უდიდებულესობა რუსეთის მეფის კარზე იყო მიწვეული. შაჳმა თავის თეფზე დადებულ ქათმის ნაჭერს მარჯვენა ხელის სამი თითით ხორცის საუკეთესო ნაწილი მოაცილა და დედოფალს თეფზე დაუდო. უნდოდა, ასეთი თავაზიანობით მისთვის თავი მოეწონებინა; ის კი გაფითრდა და შიშისგან ხველა აუტყდა. მოგვიანებით შევიტყვეთ, რომ უფლისნული და სასახლის დიდებულები საშინლად აღუშფოთებია შაჳის ამ საქციელს. ისინი რომ თავის სიშიშვლეს მთელ მსოფლიოს უჩვენებენ, არაფერია, თავაზიანობას კი არაფრად დაგიდევენ. ის კი არა, მეფემ საფრანგეთის ელჩის ნებაც კი დართო, რომ დედოფალი რაღაც ხმაურიან მუსიკაზე მთელ დარბაზში ეგზრიალებინა. მეფეც და უამრავი ოფიცერიც შესცქეროდა ამას და აზრად არავის მოსვლია, მეფის ღირსება დაეცვა.

ბერლინში კიდევ უფრო უცნაური სანახაობის მოწმენი გავხდით. ოპერაში ვიყავით. ოპერის სახელწოდება იყო „აფრიკელი ქალი“. ერთი მსუქანი ქალი იდგა სცენაზე და საშინლად მღეროდა. კაიზერი ვილჰელმი მიხვდა, რომ მომღერლის ხმა არ მოგვეწონა და ჩვენი გულის მოსაგებად ბრძანა, მომღერალი ადგილზევე დაესაჯათ. უკანასკნელ აქტში უამრავი ზანგი გამოჩნდა, დიდი კოცონი დაანთეს, ქალი შეერეს და დაწვეს, რაც ძალზე გვეამა. მოგვიანებით კი გვითხრეს, რომ ცეცხლი ნამდვილი არ იყო, მაგრამ არ დავიჯერეთ, რადგან ქალი ისეთი განწირული ხმით გაჰკიოდა, როგორც ის ერეტიკოსი ქალი პიურით იულ აინი, ამ ცოტა ხნის წინ შაჰმა თეირანში რომ დააწვევინა“.

ბიძაჩემი ცოტა ხანს გაჩუმდა. ფიქრებსა და მოგონებებში ჩაძირულმა ამოიოხრა და განაგრძო:

„ამ ქრისტიანებისა ერთი რამე არ მესმის: საუკეთესო შეიარაღება აქვთ, საუკეთესო ჯარები, ფაპრიკები, ყველაფერი, რაც მტრის გასანადგურებლად არის საჭირო. ერთი მხრივ, ყველა, ვინც რამეს შექმნის, სხვები მოხერხებულად, სწრაფად და მრავლად რომ ამოხოცოს, დიდად პატივდებულია და უამრავ ფულსა და ჯილდოს იღებს. კარგი, ეს გასაგებიცაა და მისასალმებელიც. ომი მართლაც უნდა არსებობდეს. მეორე მხრივ კი, ევროპელები საავადმყოფოებს აგებენ. და მათ, ვინც სასიკვდილო იარაღს იგონებს, და იმათაც, ვინც მტრის ჯარისკაცზე ზრუნავს და აჭმევს, პატივს ერთნაირად მიაგებენ და აჯილდოებენ. მისი უდიდებულესობა შაჰი გაოგნებულია მათი ამ ურთიერთსაპირისპირო მოქმედებით. ერთხელ ვენაში კაიზერსაც კი ჰკითხა და ვერც იმან აუხსნა.“

ევროპელები ჩვენ ვერ გვიტანენ, რადგან ჩვენთვის მტერი მტერია და დაუზოგავად ვხოცავთ. გვძრახავენ იმისთვისაც, რომ ოთხი ცოლის ყოლის უფლება გვაქვს მაშინ, როცა თავად შეიძლება უამრავი ქალი ჰყავდეთ. ჩვენ ისე ვცხოვრობთ და ისე ვმართავთ ქვეყანას, როგორც უფალმა გვიბრძანა“.

ბიძაჩემი გაჩუმდა. სიბნელეში მისი ჩრდილი გამხდარ, ბებერ ჩიტს ჰგავდა. მოხუცმა ჩაახველა და კვლავ ომახიანად განაგრძო:

„და მიუხედავად იმისა, რომ ჩვენ ყველაფერს ისე ვაკეთებთ, როგორც ღმერთი ჩვენგან მოითხოვს, ევროპელები კი არაფერს, რასაც იმათი ღმერთი მოითხოვს, მაინც ძლიერდებიან, ჩვენ კი ვსუსტდებით. ვინ ამიხსნის ამას?“

ამის ახსნა ჩვენც არ შეგვეძლო. მოხუცი წამოდგა, დალლილი, ღონემიხდილი გაემართა თავისი ოთახისაკენ. მამაც გაჰყვა. მოსამსახურეებმა ჩაის ფინჯვები გაიტანეს. ბანზე მარტო დავრჩი. არ მეძინებოდა. ქალაქი სიბრელეში ჩაიძირა და ღამით ჩასაფრებულ, ნახტომისთვის შემართულ მხეცს დაემსგავსა. თითქოს ბაქოში მართლაც ორი ქალაქი იყო და ერთი მეორესთან ისე იყო შერწყმული, როგორც კაკლის გული ნაჭუჭში. ნაჭუჭი ქალაქის ძველი კედლის გარე ნაწილი იყო: ფართო ქუჩებით, მაღალი სახლებით, ხმაურიანი, ფულს დახარბებული მდიდარი ადამიანებით. ეს ნაწილი ჩვენი მიწის წიაღის ნავთობმა წარმოშვა. იქ იყო უამრავი თეატრი, სკოლა, საავადმყოფო, ბიბლიოთეკა, პოლიცია, ლამაზი ქალები შიშველი მხრებით. ქალაქის ამ ნაწილში დროდადრო ისროდნენ, ისიც ფულის გამო. სწორედ აქ იწყებოდა ევროპის გეოგრაფიული საზღვარი. ნინოც ამ ნაწილში ცხოვრობდა.

ძველი კედლის შიგნით კი დაბალი, ვიწრო, აღმოსავლური სახლები იდგა. სამლოცველოების კოშკები მშვიდად მიიღოტვოდა მთვარიანი ცისაკენ და სულ არ ჰეგავდა აღმოსავლეთ კედელთან აღმართულ საბურღ კოშკურას. ძველ ქალაქს ეკუთვნოდა ქალწულის კოშკიც, რომელიც მეპმედ იუსუფ ხანმა ქალიშვილის პატივსაცემად ააგო. ხანს თავისი ქალიშვილის ცოლად შერთვა სურდა, მაგრამ ქორწილი არ შედგა. გოგონა კედლიდან გადმოხტა, როცა სიყვარულს დახარბებული მამა მისი ოთახისაკენ მიიჩქაროდა. ქვას, რომელზეც გოგონა დაენარცხა, ქალწულის ქვა ჰქვია. ზოგჯერ, ქორწილის წინ, აქ წყვილებს ყვავილები მიაქვთ ხოლმე.

საუკუნეების მანძილზე ჩვენი ქალაქის ქუჩებში უამრავი სისხლი დაღვრილა. და, ალბათ, ეს დაღვრილი სისხლი გვაძლიერებს და გვაძლებინებს.

ჩვენს სახლთან ახლოს აღმართულია თავად ციციანაშვილისჭიმარი. აქაც მრავალი მამაცი ადამიანის სისხლია დაქცეული.

ეს იყო მრავალი წლის წინ, როცა ჩვენი ქვეყანა ჯერ კიდევ სპარსელებს ეკუთვნოდა და აზერბაიჯანის გუბერნატორს ხარქს უხდიდა. თავადი ციციანაშვილი მეფის რუსეთის ჯარების გენერალი იყო. მაშინ ჩვენს ქალაქს ჰასან ყული ხანი განაგებდა. ამ უკანასკნელმა თავადს ქალაქის კარიბჭე გაუღო და შიგნით შემოუშვა, როცა ის თავისი ჯარებით ქალაქს მოადგა. თავადი შიგნით რამდენიმე ოფიცრის თანხლებით შემოვიდა, რადგან ჰასან ყული ხანმა დააჯერა, რომ ნებდებოდა დიდი რუსეთის მეფეს. კარიბჭის წინ მოედანზე ღრეობა მოაწყვეს, კოცონი გააჩალეს, უამრავი ცხვარი შეწვეს შამფურზე. თავადი ციციანაშვილი დათვრა, დაღლილმა ჰასან ყული ხანს მკერდზე მიაყრდნო თავი და ჩაეძინა. ჩემმა წინაპარმა იპრაპიმ ხან შირვანშირმა დიდი ხმალი იძრო და ჰასან ყული ხანს მიაწოდა. იმან კი თავადს ყელი გამოსჭრა. თავი მარილიან ტომარაში ჩადეს და თეირანში მეფეთ მეფეს მიართვეს ჩემი წინაპარის ხელით. რუსეთის მეფე განრისხდა და გადაწყვიტა შური ეძია. მან ბაქოსკენ დიდი ჯარი გამოგზავნა. ჰასან ყული ხანი სასახლეში ჩაიკეტა და ლოცულობდა. როცა ჯარისკაცებმა შიგნით შეაღწიეს, ის საიდუმლო გასასვლელით სპარსეთისაკენ ზღვით გაქცეული დახვდათ. გაქცევამდე გასასვლელში ასეთი ბრძნული წარწერა დაეტოვებინა: „ვინც ხვალინდელ დღეზე ფიქრობს, მამაცი ვერასოდეს იქნება“.

სკოლიდან რომ ვბრუნდებოდი, ხშირად ჩავივლიდი ხოლმე დანგრეულ სასახლესთან, რომლის მავრიტანიული, სვეტებიანი დარბაზები ეულად და უკაცრიელად გამოიყურებოდა.

თუ ვინმე ჩვენს ქალაქში სამართალს ეძიებდა, კედლის იქითა მხარეს, რუს მოსამართლესთან უნდა წასულიყო. თუმცა ასე ცოტანი იქცეოდნენ. იმიტომ კი არა, რომ რუსი მოსამართლეები ცუდები ან უსამართლონი იყვნენ. არა, შეიძლება შემწყნარებლები და სამართლიანებიც ყოფილიყვნენ, მაგრამ ისინი ჩვენს ხალხს არ მოსწონდა. ქურდებს აპატიმრებდნენ, მაგრამ ისინი სუფთა საკანში ისხდნენ და ჩაის შეექცეოდნენ, თანაც შაქრით. ჩვენი ხალხი ამაზე მხრებს იჩეჩავდა და სამართალს თვითონვე ეძიებდა. მომჩივანნი ნაშუადლევს მეჩეთში მიდიოდნენ. ბრძენი მოხუცები წრეში ისხდნენ

და შარიათის, ალაპის კანონით ასამართლებდნენ: „თვალი თვალის წილ, კბილი კბილის წილ“. ღამლამობით ქუჩაში იღუმალი აჩრდილები დაბორიალებდნენ. სადღაც ხანჯალი იელვებდა, ვიღაც იყვირებდა და სამართალიც გაჩენილი იყო. ყველგან, სახლიდან სახლში, სისხლის ასალებად შურისმაძიებელი დაძრნოდნენ. სამართალს ბრძენი ადა-მიანები იცავდნენ და რუსი მოსამართლები არავის სჭირდებოდა, მათ ბავშვები ქუჩაში დასცინოდნენ და აბუჩად იგდებდნენ.

ხანდახან ღამეულ ქუჩებში ზურგზე მოკიდებული ტომრები დაჰ-ქონდათ, საიდანაც ვიღაცის ყრუ კვნესა მოისმოდა. მერე ზღვასთან ჩუმი ტყლაშუნის ხმას გაიგებდი და ტომარაც სადღაც ქრებოდა. მეორე დღეს კი თავის ოთახში იატაკზე ვიღაც იჯდა შემოფლეთილი ტანსაცმლით და მწარედ მოთქვამდა. მან ალაპის კანონი აღასრულა – მოღალატე ცოლი მოკლა.

ჩვენი ქალაქი უამრავ საიდუმლოს იტევს. მისი ყოველი კუთხე-კუნძული სავსეა საოცრებებით. მე მიყვარს ეს საოცრებები, ეს კუთხეები, ღამით მოჩურჩულე სიბნელე და მდუმარე მედიტაცია მე-ჩეთის მტვრით დაფარულ ეზოში. უფალმა ჩემი დაბადება მუსლიმად, შიიტური მოძღვრების, იმამ ჯაფარის სარწმუნოების მიმდევრად აქ ინება. და თუ უფალი ინებებდა, აქ მოვკვდებოდი, ამავე ქუჩაზე და ამავე სახლში, სადაც ქვეყანას მოვევლინე. ნინოც აქ ცხოვრობდა, მშვენიერი ქართველი ქრისტიანი, დანა-ჩანგლით რომ ჭამდა, მომლი-მარი თვალები ჰქონდა და გამჭვირვალე, ჰაეროვანი წინდები ეცვა.

აბიტურიენტების სადღესასწაულო ფორმებს ვერცხლისფერი საყელოები, ვერცხლისბალიანი ქამრები და ვერცხლისფერი ლი-ლები ამშვენებდა. თვითონ ნაჭერი კი ისე იყო გატკიცინებული, რომ უთოს სითბოს სუნი ჯერაც ასდიოდა. გიმნაზიის დიდ დარბაზში თავშიმულები ჩუმად ვიდექით. დაინტყო გამოცდის საზეიმო პროცესი. ჩვენ ყველა მართლმადიდებლური ეკლესის ღმერთს დახმარებას ვთხოვდით, ორმოცივე გიმნაზიელი, რომელთაგანაც მხოლოდ ორი ეკუთვნოდა ამ ეკლესიას.

მღვდელს საზეიმო, მოოქროვილი ანაფორა ემოსა, გრძელი, სურნელოვანი თმა ჰქონდა და ხელში დიდი ოქროს ჯვარი ეჭირა. ლოცვა დაინტყო. დარბაზი საკმევლის სურნელით აივსო. ყველამ დაიჩოქა.

მღვდლის წამლერებით წარმოთქმული მართლმადიდებლური ეკლესის ლოცვა ყრუდ ჩაგვესმოდა. უკვე მერამდენედ გვესმოდა ამ რვა წლის განმავლობაში:

„ყოვლადმორნმუნე, ყოვლადძლიერ, ყოვლადქრისტიან ხელმწიფეს, მეფე ნიკოლოზ მეორე ალექსანდრეს ძეს წყალობა ღვთისა... და ყველა მეზღვაურს, მოგზაურს, ყველა სწავლულს, ყველა ტანჯულს და ყველა მებრძოლს, ყველას, ვინც მთელი ცხოვრება რჩმენისთვის, მეფისთვის და სამშობლოსთვის იბრძვის და ყველა მართლმადიდებელ ქრისტიანს წყალობა ღვთისა“.

გაბეზრებული მივშტერებოდი კედელს; ფართო ოქროს ჩარჩოდან ყოვლადძლიერი და ყოვლადწმინდა მბრძანებელი მეფე ნიკოლოზ მეორე შემოგვცეროდა, თითქოს მართლაც იქ იდგაო. სურათი